

Radosław Krajewski

"Co po rozwodzie? Duszpasterze i wierni świeccy wobec małżeństw niesakramentalnych i kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa", Janusz Gręźlikowski, Częstochowa 2005 : [recenzja]

Studia Włocławskie 9, 483-486

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Gręźlikowski Janusz, *Co po rozwodzie? Duszpasterze i wierni świeccy wobec małżeństw niesakramentalnych i kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Częstochowa 2005, 350 s.

Orzeczenie rozwodu przez sąd cywilny powoduje ustanie małżeństwa na gruncie polskiego prawa rodzinnego. Jednakże to zdarzenie prawne nie do końca rozwiązuje sytuację życiową większości małżonków, bowiem w świetle prawa kanonicznego Kościoła katolickiego nadal są oni związani węzłem małżeńskim. Wówczas możliwe są następujące sytuacje. Po pierwsze, małżonkowie mogą ubiegać się o stwierdzenie nieważności małżeństwa, co jest dopuszczalne tylko w razie istnienia jednej lub kilku przyczyn takiej nieważności przewidzianych w Kodeksie Prawa Kanonicznego i po przeprowadzeniu postępowania sądowego w przedmiotowej sprawie. Po drugie, osoby takie mogą pozostawać w związku niesakramentalnym z inną osobą, który może mieć formę tak małżeństwa zawartego zgodnie z prawem państwowym, jak i związku niesformalizowanego, to jest konkubinatu.

W konsekwencji powstają na gruncie prawa kanonicznego pytania: jaka jest sytuacja prawna osób, które zerwały wspólnotę małżeńską, jakie są skutki pozostawania katolika w związku niesakramentalnym, a także jaka jest możliwość orzeczenia nieważności małżeństwa sakramentalnego? Pytania te są tym bardziej ważne i aktualne, iż osób pozostających w związkach niesakramentalnych przybywa, zaś ich świadomość co do sytuacji prawnej, w której się znaleźli, jest niska, a ponadto wiedza duchownych, którzy powinni służyć radą w tym zakresie, też często nie jest zbyt obszerna.

Na te i wiele innych pytań związanych z tytułową problematyką można znaleźć wyczerpujące odpowiedzi w książce ks. prof. dr. hab. Janusza Gręźlikowskiego zatytułowanej *Co po rozwodzie? Duszpasterze i wierni świeccy wobec małżeństw niesakramentalnych i kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa*.

Jest to dzieło obszerne tak co do liczby stron, jak i omówionych zagadnień. Praca zdaje się bowiem wykraczać in plus poza zakres proble-

mów określonych w jej tytule. Składa się ona ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia i aneksów.

W rozdziale pierwszym Autor omówił podstawowe pojęcia i zasady dotyczące małżeństwa, zwracając uwagę na jego określenie, cele oraz przymioty. Scharakteryzował także formy zawarcia związku małżeńskiego, w tym małżeństwo konkordatowe.

Rozdział drugi poświęcony został problematyce rozłączenia małżonków w świetle prawa kanonicznego, tj. rozwiązaniu małżeństwa niedopełnionego, rozwiązaniu małżeństwa na korzyść wiary na podstawie Przywileju Pawłowego oraz mocą pełni władzy papieskiej, a także separacji małżonków. To ostatnie zagadnienie Ksiądz Profesor przedstawił w ujęciu komparatystycznym, tj. w prawie kanonicznym i w prawie polskim, co ma istotny walor popularyzatorski, gdyż instytucja separacji funkcjonuje w polskim prawie rodzinnym od niedawna, bo od 1999 r., i jest stosunkowo rzadko stosowana w praktyce, co może wynikać z niewielkiej wiedzy, jaką mają o niej małżonkowie poszukujący rozwiązania swoich problemów na drodze sądowej.

„Wymiar prawny pozostawania katolika w związku niesakramentalnym” to tytuł rozdziału trzeciego. Poprzez omówienie współczesnych problemów i przyczyn kryzysu małżeństwa sakramentalnego, konsekwencji rozpadu małżeństwa, a także zaprezentowanie pojęcia i rodzajów związków niesakramentalnych oraz wskazanie opinii wokół problemu takich małżeństw, Autor zrećcznie wprowadził w problematykę. Skutki kanoniczne pozostawania katolika w związku niesakramentalnym omówił przy tym w dwóch aspektach, a mianowicie sakramentalnym i pozasakramentalnym. Jeżeli chodzi o pierwszy z nich, to wierni, którzy pozostają w związkach niesakramentalnych, nie mogą zostać dopuszczeni do sakramentów świętych pokuty i Eucharystii. Jest to uzasadnione tym, że osoby takie żyją w grzechu cudzołóstwa lub przynajmniej w stałej okazji do tego grzechu. W konsekwencji Kościół dopuszcza do Komunii Świętej osoby żyjące w tzw. białym małżeństwie, tj. związku cywilnym przy powstrzymaniu się od małżeńskiego pożycia seksualnego. Natomiast drugi aspekt sprowadza się do niemożności pełnienia przez osobę żyjącą w związku niesakramentalnym funkcji chrzestnego, świadka bierzmowania, lektora, akolity, jak również zadania katechety. Osoby takie mogą jednak spełniać czynności w zakresie miłości i społecznej działalności chrześcijańskiej, jak też apostołatu. Należy im się także pogrzeb kościelny pod warunkiem, że dali jakieś oznaki pokuty i wyklucza się publiczne zgorszenie.

W rozdziale czwartym zawarte zostały wiadomości na temat przyczyn orzeczenia nieważności małżeństwa. Są to po pierwsze przeszkody małżeńskie wieku, niemocy płciowej, węzła małżeńskiego, różnej religii, święceń, ślubu zakonnego, uprowadzenia, małżonkobójstwa, pokrewieństwa, powinowactwa, przyzwoitości publicznej oraz pokrewieństwa ustawowego. Po drugie przyczynami orzeczenia nieważności małżeństwa są wady zgody małżeńskiej, a mianowicie brak dostatecznego używania rozumu, poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich, psychiczna niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, brak wystarczającej wiedzy o małżeństwie, błąd co do osoby lub co do przymiotu osoby, podstępne wprowadzenie w błąd, błąd co do jedności, nierozzerwalności lub godności sakramentalnej małżeństwa, symulacja zgody małżeńskiej, małżeństwo zawarte pod warunkiem, przymus i bojaźń. Trzecią grupę przyczyn orzeczenia nieważności małżeństwa stanowią zaś braki formy kanonicznej, które są przypadkami rzadkimi, a dotyczą np. nieposiadania przez kapłana asystującego przy zawieraniu małżeństwa odpowiedniego upoważnienia, bądź też nieprawidłowości związanych z wyrażeniem konsensu na małżeństwo przez pełnomocnika.

Rozdział piąty „Duszpasterz wobec podejrzenia o nieważność małżeństwa” stanowi swoisty zbiór praktycznych uwag i wskazań na temat roli kapłana w kanonicznym badaniu narzeczonych i w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Jest to rola bardzo ważna, dla spełnienia której nie wystarczy życzliwość i rzetelność, ale niezbędna jest też wiedza z zakresu prawa kanonicznego w przedmiotowym zakresie.

Omówieniu postępowania sądowego o stwierdzenie nieważności małżeństwa Ksiądz Profesor poświęcił rozdział szósty. Przedstawił w nim przebieg tego postępowania od wprowadzenia sprawy, poprzez jej instrukcję, do dyskusji nad sprawą i wydania wyroku, a także zaskarżenie wyroku i jego wykonanie. Zwrócił też uwagę na zagadnienie kosztów sądowych i bezpłatnej pomocy prawnej, jak również scharakteryzował uchylanie klauzul końcowych. Autor wskazał też na rolę poszczególnych uczestników tego procesu, zbieranie dowodów, jak też właściwość miejscową sądów kościelnych.

Zapoznanie się z wszystkimi rozdziałami opracowania pozwala zatem uzyskać kompleksową wiedzę na temat prawa małżeńskiego Kościoła katolickiego. W konsekwencji publikacja może spełniać rolę podręcznika tej dziedziny wiedzy. Jest ona też pewnym informatorem skierowanym tak do wiernych świeckich, jak i duszpasterzy. Praktyczny jej walor pod-

nosi przy tym aneks zawierający wzory skarg powodowych o stwierdzenie nieważności małżeństwa, a także wzory ważniejszych pism procesowych oraz adresy Sądów Biskupich w Polsce. Praca w pełni spełnia też kryteria naukowości, tak poprzez układ treści, jak i system przypisów do tekstu, których liczba (ponad sześćset) jest imponująca. W tym kontekście nie sposób nie docenić zawartej w opracowaniu bibliografii, która obejmuje źródła i opracowania w łącznej liczbie ponad stu sześćdziesięciu pozycji.

Warto też zaznaczyć, iż lektura publikacji umocowuje w przekonaniu co do kompetencji Autora w podjęciu i omówieniu tematu z trojkiej perspektywy. Po pierwsze jako kapłana, po drugie jako oficjała Sądu Biskupiego we Włocławku i po trzecie jako naukowca. Zaryzykować można więc stwierdzenie, że stanowi ona swoiste uwieńczenie doświadczeń zawodowych i badań naukowych Księdza Profesora. Wielokrotnie przytaczane w pracy własne doświadczenia Autora, jak również wykorzystanie w niej kilkunastu dotychczasowych własnych publikacji, w tym kilku pozycji zwartych, zdają się poglądy ten potwierdzać.

Docenienia wymaga też strona edytorska książki. Przejrzysty druk i tzw. żywa pagina sprawiają, że czyta się ją dobrze. Nieco niestandardowa jak na prace naukowe okładka jest bardzo sympatyczna, co już na pierwsze wejrzenie daje wrażenie przystępności zawartej w publikacji treści. Istotne przy tym jest, iż ukazała się ona w ramach serii Biblioteka „Niedzieli”, co stanowi dodatkowy jej walor.

Wszystko to sprawia, że *Co po rozwodzie? Duszpasterze i wierni świeccy wobec małżeństw niesakramentalnych i kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa* polecić można wszystkim zainteresowanym tytułową problematyką.

Radosław Krajewski